

Виділення державних коштів (державного чи місцевих бюджетів) має носити вибірковий характер і цільову спрямованість на найбільш важливих напрямках інноваційної діяльності у сфері малого підприємництва. Загалом розробка заходів сталого їх розвитку, визнання пріоритетності має забезпечуватися за рахунок системи дієвого управлінського інструментарію, а саме – організаційних, нормативно-правових і фінансово-економічних заходів.

Висновки. Запропоновані напрями класифікації пріоритетних напрямів забезпечать інноваційний розвиток малого підприємництва відповідно до загальних напрямів соціально-економічного розвитку України. А запропонована система ранжування пріоритетних напрямів інноваційної діяльності допоможе побудувати ефективну ієрархію пріоритетів у системі загальнодержавних, регіональних, галузевих та локальних рівнів і зосередити фінансові ресурси на їх ефективну реалізацію задля підтримки малого підприємництва.

1. Фияксель Э. А. Роль инновационного кластера в формировании РИС (региональной инновационной системы) / Э. А. Фияксель, М. Г. Назаров // *Инновации*. – 2009. – № 6 (128). – С. 86–88.
2. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємства у транзитній економіці / [за ред. С. М. Ілляшенка]. – Суми : Унів. книга, 2005. – 582 с.
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2009 році : [стат. збірник]. – К. : ДП “Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України”, 2010. – 374 с.
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році : [стат. збірник]. – К. : ДП “Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України”, 2011. – 305 с.

Рецензенти:

Прокопенко Н.С. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів та банківської справи ПВНЗ “Європейський університет”;

Коваль Л.П. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та обліку Львівської філії ПВНЗ “Європейський університет”.

УДК 657.6:657.21

ББК 65.052

Бондарчук Н.В., Васильєва Л.М., Павлова Г.Є.

**НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ
РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ Й ЗАМОВНИКАМИ**

Дніпропетровський державний аграрний університет,
Міністерство аграрної політики
та продовольства України,
кафедра обліку і аудиту,
49600, м. Дніпропетровськ, вул. Ворошилова, 25,
тел.: 0675657022,
bondarchuk-n@mail.ru.

Анотація. У статті визначено актуальність існуючої дебіторської заборгованості для сільськогосподарських підприємств і підкреслено необхідність створення підприємством надійної системи внутрішнього контролю, одним з елементом якої є діяльність служби внутрішнього аудиту. Розроблена орієнтована програма внутрішнього аудиту розрахунків з покупцями й замовниками для сільськогосподарських підприємств. Запропоновано під час проведення внутрішнього аудиту використовувати аналітичні процедури з метою вибору форм і методів перевірки розрахунків з покупцями й замовниками в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: контроль, внутрішній аудит, розрахунки з покупцями й замовниками, дебіторська заборгованість, сумнівна дебіторська заборгованість.

Annotation. In article the urgency available debts for the agricultural enterprises is defined and is specified about necessity of creation by the enterprise of reliable system of the internal control, one

of which element is activity of service of internal audit. The approximate program of internal audit of calculations with buyers and customers is developed. It is offered to use at carrying out of internal audit the analytical procedures developed by authors for the purpose of a choice of forms and methods of check of calculations with buyers and customers in the agricultural enterprises.

Key words: Control, internal audit, calculations with buyers and customers, debts, doubtful debts.

Вступ. Однією з найбільш складних проблем вітчизняної економіки, у тому числі сільськогосподарських підприємств, є стабілізація розрахунково-платіжної системи й подолання платіжної кризи, що стало вже хронічним та яке виражається також у збільшенні дебіторської заборгованості. Зазначена криза проявляється в тому, що будь-які підприємства, у тому числі й сільськогосподарські, не здійснюють своєчасні платежі один одному за продукцію, роботи й послуги. У зв'язку із цим для сільськогосподарських підприємств усе більшої актуальності набувають проблеми організації ефективної системи обліку розрахунків і надійної системи внутрішнього контролю.

Ефективність системи управління дебіторською заборгованістю визначається рівнем контролю стану розрахунків по підприємству, аналізу співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, оскільки значне перевищення дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стійкості й робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування.

Проведені дослідження свідчать, що зниження дебіторської заборгованості можливе за допомогою створення підприємством надійної системи внутрішнього контролю. Такий контроль необхідний для своєчасного й систематичного регулювання грошових потоків, забезпечення стабільного фінансового становища й платоспроможності підприємства. Одним з таких елементів системи внутрішнього контролю, який дозволяє підвищити її надійність, може бути створення служби внутрішнього аудиту.

Однак теоретичних досліджень і відповідних методик проведення внутрішнього контролю розрахунків з покупцями й замовниками недостатньо. Це зумовило необхідність розробки практичних рекомендацій з організації внутрішнього контролю дебіторської заборгованості в сільськогосподарських підприємствах.

Постановка завдання. Метою статті є вдосконалення методики проведення внутрішнього аудиту розрахунків з покупцями й замовниками на сільськогосподарських підприємствах. Розробити технологію внутрішнього аудиту на сільськогосподарських підприємствах для визначення простроченої дебіторської заборгованості, яка містить у собі форми та методи перевірки розрахунків з покупцями й замовниками.

Результати. Внутрішній аудит – незалежна оцінка діяльності підприємства, визначення його платоспроможності та запобігання банкрутству. За внутрішній аудит відповідає саме підприємство або один з його відділів, тобто контрольний орган підприємства. Внутрішній контрольний орган здійснює аудиторські перевірки на самому підприємстві або в його підрозділах [5].

Під час проведення внутрішнього аудиту застосовуються різні методи дослідження, а саме: аналіз і синтез, індукція й дедукція, аналогія та моделювання, абстрагування й конкретизація, системний аналіз, функціонально-вартісний аналіз тощо; вибіркоче спостереження, суцільне спостереження, інвентаризація та ін.

У внутрішньому аудиті також застосовують документальні способи перевірки, суцільне й несучільне (вибіркове) спостереження, групування недоліків, формальну й арифметичну перевірку документів, нормативну (юридичну) оцінку документально оформлених господарських операцій, логічну перевірку, зустрічну перевірку, балансовий метод, порівняння, оцінку законності й обґрунтованості господарських операцій за даними кореспонденції рахунків бухгалтерського фінансового обліку тощо.

Оскільки дебіторська заборгованість ділиться на короткострокову та довгострокову, то в балансі вона відображається в першому й у другому розділах активу балансу [3]. Розрахунки з покупцями й замовниками – це окрема стаття балансу й, відповідно, окрема група господарських операцій, що являють собою набір елементів – генеральну сукупність. Відібраний елемент останньої є елементом вибірки, яким може бути рахунок покупців і замовників. Коли будуть перевірені всі елементи генеральної сукупності, можна вважати вірогідність об'єкта, що перевіряється, підтвердженою. Аудитор повинен визначити мінімально достатній розмір вибірки, який необхідний для його цілей.

Як свідчить досвід, при визначенні вибірки аудитор має вирішити три питання: 1) який повинен бути ступінь припустимого ризику, щоб результати вибірки не призвели до неправильного висновку; 2) яким має бути розмір припустимих перекручувань (прийнятне перекручування); 3) яким може бути розмір сукупних перекручувань (очікуване перекручування) [4].

Далі аудитор визначає відповідний обсяг вибірки шляхом використання статистичних методів вибіркової перевірки або застосування нестатистичних методів, використовуючи професійне судження при розгляді впливу кожного фактора на обсяг вибірки. Під час визначення вибірки необхідно встановити відсоток відхилень. Дослідження показали, що відносини між надійним і припустимим ступенем відхилень вибірки має велике значення. Якщо припустимий ступінь відхилення прийняти за 5%, то це може забезпечити високий рівень надійності вибірки (до 90%) [2].

Аудиторам при визначенні обсягу вибірки потрібно враховувати такі фактори: ризик неефективності вибіркової перевірки; коефіцієнт припустимого відхилення; коефіцієнт очікуваного відхилення для даної сукупності; обсяг генеральної сукупності.

Ризик неефективності вибіркової перевірки визначається як імовірність того, що висновок аудитора, який заснований на даній вибірці, не збігається з висновком, що зроблений у результаті перевірки сукупності в цілому. Чим більше відомо про генеральну сукупність (чим більша вибірка), тим меншою є ймовірність помилкового висновку. Більша вибірка зменшує ризик ухвалення помилкового рішення. Вважаємо, що для внутрішнього аудиту розрахунків з покупцями й замовниками найбільш ефективним методом є метод випадкового відбору з генеральної сукупності.

Для здійснення внутрішнього аудиту в першу чергу необхідно розробити програму перевірки розрахунків з покупцями й замовниками сільськогосподарської продукції (табл. 1).

Під час проведення внутрішнього аудиту можна виявити розбіжності за кількістю, якістю продукції, які відображені на рахунках підприємств і які пред'явлені покупцю. Окрім того, можна виявити розбіжності між документами, які ведуться на складі та в бухгалтерії. У такому разі треба скласти акт про розбіжність даних, надати оцінку таким розбіжностям, тобто класифікувати їх на нестачі, помилки, зловживання тощо. Аудитор повинен рекомендувати бухгалтерові повідомити про цей факт покупцю й надіслати йому такі виправлені документи: копії супровідних документів або відомості фактичної наявності продукції з даними, що зазначені в документах, виписаних покупцю: квитанції станції (пристані, порту) призначення про перевірку ваги вантажу (якщо вона проводилася); акт про виявлення нестачі продукції; інші документи, які свідчать про причини виникнення нестачі (аналіз продукції, комерційні акти тощо).

У ході проведення внутрішнього аудиту необхідно також з'ясувати, чи немає випадків пред'явлення претензій покупцями, з якими є дебіторська заборгованість із терміном, по якій закінчився термін погашення. На підставі копій документів, які додані до позовних заяв, аудитор визначають, чи доказовими є пред'явлені претензії покупцями.

**Запропонована програма перевірки розрахунків з покупцями
сільськогосподарської продукції**

№	Зміст процедури	Джерело інформації	Прийоми перевірки	Примітки
1.	Наявність підтверджувальних документів на право одержання продукції покупцями	Договори, гарантійні листи, заявки	Інспектування, перевірка наявності документів	-
2.	Перевірка наявності пред'явлених претензій покупцями щодо якості й кількості продукції	Листи, акти, розпорядження, претензії, позовні заяви, рішення арбітражного суду	Інспектування, перевірка документів	-
3.	Перевірка правильності нарахування ПДВ	Рахунки-фактури	Інспектування, перевірка розрахунків ПДВ	-
4.	Відповідність занесення даних рахунків, які виставлені покупцям, у реєстри бухгалтерського обліку й книгу продажу	Рахунки-фактури, реєстри бухгалтерського обліку, книга продажу	Інспектування, аналітичні процедури (зіставлення)	-
5.	Перевірка реальності дебіторської заборгованості	Реєстри бухгалтерського обліку, рахунки-фактури. Видаткові накладні, відповіді на запити постачальників	Аналітичні процедури, підтвердження одних документів іншими	Провести вибірково інвентаризацію дебіторської заборгованості
6.	Перевірка реальності списання дебіторської заборгованості за рахунок резерву сумнівних боргів	Аналітичні дані по рахунку 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками"	Простежування, перерахунок резерву сумнівних боргів	Списані безнадійні борги слід перевіряти за допомогою суцільного методу
7.	Перевірка повноти відображення продажу продукції в реєстрах бухгалтерського обліку	Рахунки, накладні, дані складського обліку	Вибіркова перевірка, зіставлення	-
8.	Перевірка правильності кореспонденції рахунків	Реєстри бухгалтерського обліку	Простежування, зіставлення з методикою обліку	-
9.	Аналіз стану дебіторської заборгованості	Синтетичні дані по рахунку 36 "Розрахунки з покупцями й замовниками", договори про продаж	Аналітичні процедури: зіставлення, обчислення абсолютних і відносних величин (змін), виявлення факторів, які впливають на дебіторську заборгованість	-

Результати перевірки розрахунків з покупцями варто відображати в робочих документах, якими є акти, відомості, таблиці, довідки. Зокрема, перевірку повноти відванта-

ження продукції складами й іншими місцями її зберігання доцільно відображати в окремому робочому документі (табл. 2).

Таблиця 2

Перевірка повноти відображення в обліку продажу продукції

№	Найменування постачальника	Номери рахунків	Матеріальні цінності	Значаться по рахунку, № рахунку (грн)	Фактично підтверджено покупок	Відхилення
1.	ТОВ "Глобус"	29 від 08.06.2012	Яйця, кури охолоджені	22 400	9 800	-12 600
2.	ТОВ "Зоря"	41 від 16.09.2012	Різна с.-г. продукція	20 540	21 290	750
...	...					
	Разом			140 650	127 300	-13 350
Підпис укладача й перевіряючого						
Дати						

З даних, які наведені в цьому документі, можна побачити невідповідність записів у регістрах бухгалтерського обліку та даних, які відображені в документах покупця. У такому разі повинен бути складений акт про виявлені розбіжності в обліку й у зазначених документах. При наявності розбіжностей необхідно з'ясувати їхню причину.

Окрім того, при закупівлях і продажу продукції за готівку можуть виникати розтрати. Вони бувають як простими (очевидними), так і дуже складними (неочевидними), які неможливо виявити за допомогою аудиторських процедур. Дуже часто особи, яким дозволено вести продаж на ринку, можуть завищувати ціни на власну користь. Сигналом для аналізу таких даних служать результати розпитів людей. Тому аудитори повинні бути обережними з висновками, якщо їхній аналіз заснований лише на підозрі. Для висновків внутрішнього аудитора важливими є докази.

У сфері поточних зобов'язань шахрайські й помилкові дії значно відрізняються від аналогічних дій відносно поточних активів. Найчастіше відповідальні особи підробляють документи, складають фіктивні зобов'язання. Для виявлення подібних випадків доцільно зробити запити організаціям, у які була відпущена продукція. Запит дозволить визначити реальність дебіторської заборгованості.

Реальність дебіторської заборгованості можна визначити також шляхом вивчення й оцінки інвентаризації розрахунків з дебіторами, у тому числі шляхом запитів підтвердження заборгованості. За результатами отриманих підтверджень внутрішні аудитори аналізують наявну дебіторську заборгованість. Вважаємо за необхідне результати аналізу дебіторської заборгованості подавати в табличній формі (табл. 3).

Таблиця 3

**Аналіз реальності заборгованості за рахунком 36
"Розрахунки з покупцями і замовниками"**

№	Найменування покупців	Дата виникнення заборгованості	Сальдо заборгованості, тис. грн		Сальдо, яке підтверджене	
			дебетове	кредитове	сума, тис. грн	примітки
1.	ТОВ "Альфа"	01.02.2012 р.	5 260,3		5 260,3	
2.	ПАТ "ЛТД"	15.09.2012 р.	4 260,3			не підтверджено
3.	ТОВ "МП"	27.07.2012 р.	25 550	-	25 500	

4.	ВАТ "Північний"	05.06.2012 р.	-	2 850	2 800	кредит
			20 380	12 450	10 540	кредит
	Усього: у тому числі не підтверджена	X	55 450,6	15 300	44 100,3	
	дебетове				30 760,3	дебет
	кредитове				13 380	кредит

Суму реальної дебіторської заборгованості можна визначити так:

дебіторської – $30\,760,3/55\,450 = 55,5\%$;

кредиторської – $13\,380/15\,300 = 87,4\%$.

Аудитор зобов'язаний грамотно спланувати, які аналітичні процедури, у якій кількості й у якому обсязі необхідно виконати для збору доказів. У ході аналітичних процедур нерідко з'ясується, що підприємство зштовхнулося із серйозними фінансовими ускладненнями. Якщо навіть керівництво підприємства, складаючи фінансову звітність, виходить із передумови, що підприємство буде діяти й надалі, то внутрішній аудитор повинен мати на увазі деяку ймовірність банкрутства цього підприємства. Таку ймовірність передбачати дозволяють аналітичні процедури. Так, якщо відношення довгострокового боргу до власного капіталу перевищує норму й одночасно відношення прибутку до загальної вартості майна є нижчим від середнього, то це може свідчити про наявний високий ризик фінансового краху сільськогосподарського підприємства.

Якщо ж у процесі проведення внутрішнього аудиту, виявлені "незвичайні коливання", то необхідно встановити причини цих відхилень. Незвичайні коливання – це несподівані значні розбіжності між фінансовими даними, які не були перевірені за поточний рік, та іншими даними, з якими вони порівнюються.

У результаті перевірки договорів про продаж аудитор повинен переконатися, що: дебіторська заборгованість визначена арифметично правильно; сума дебіторської заборгованості є реальною; у балансі відбиті всі існуючі рахунки дебіторів; рахунки дебіторів відображають покупців, зазначених у договорах або в гарантійних листах; суми дебіторської заборгованості, які включені в баланс, правильно оцінені; дебіторська заборгованість підтверджена актами взаємозвірки розрахунків, виписками з особових рахунків покупців і замовників; факти господарської діяльності в частині продажів ураховані вчасно; дебіторська заборгованість відображена точно й достовірно в бухгалтерській звітності. Для досягнення вищевикладених цілей перевірки необхідно здійснити, на наш погляд, ряд аудиторських процедур (рис. 1).

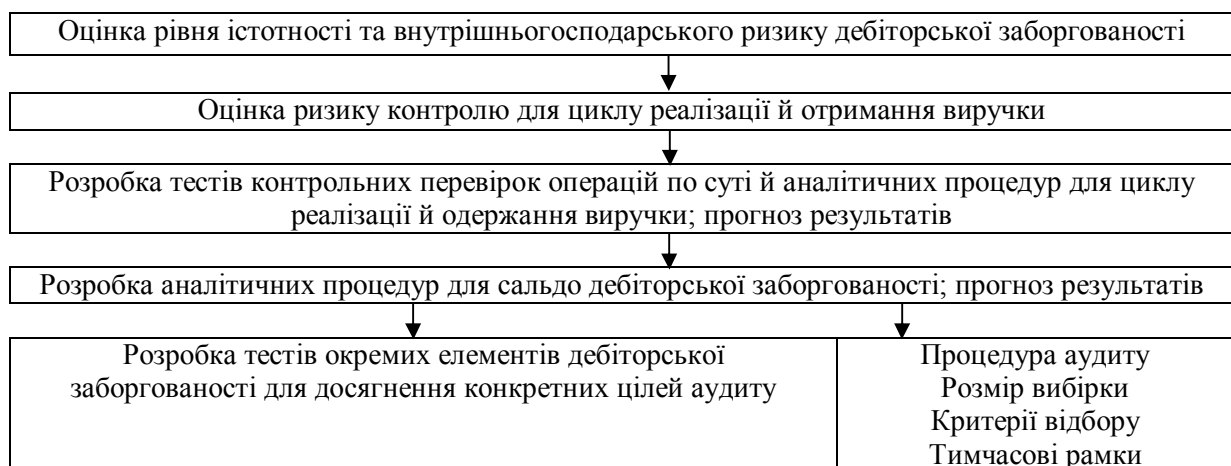

Рис. 1. Етапи аудиторської перевірки наявної дебіторської заборгованості

Таким чином, аналітичні процедури можуть застосовуватися не лише для підтвердження вірогідності облікових і звітних даних, але й при наданні широкого спектра консультаційних послуг, а також у процесі внутрішнього аудиту з метою оцінки ефективності роботи організації й, зокрема, ефективності управління дебіторською заборгованістю.

Висновки. Дебіторська заборгованість є одним з видів активів практично в будь-якому підприємстві та займає приблизно до 30% у складі активів сільськогосподарського підприємства. Але дебіторська заборгованість є небажаним явищем, адже не відомо буде вона погашена чи ні. Саме тому на сільськогосподарських підприємствах необхідно запровадити службу внутрішнього аудиту, основними завданнями якої має бути контроль за наявною дебіторською заборгованістю, визначення її величини, датами її погашення, усунення причин виявлення безнадійної дебіторської заборгованості.

Із цією метою розроблена програма внутрішнього аудиту розрахунків з покупцями й замовниками для сільськогосподарських підприємств. Запропоновано під час проведення внутрішнього аудиту використовувати створені авторами аналітичні процедури для вибору форм і методів перевірки розрахунків з покупцями й замовниками в сільськогосподарських підприємствах.

Вважаємо, що використання запропонованих рекомендацій з організації та проведення внутрішнього аудиту має дозволити сільськогосподарським підприємствам зменшити обсяг дебіторської заборгованості та збільшити відповідно потоки грошових коштів.

1. Аудит : підручник / за ред. Г. М. Давидова, М. В. Кужельного. – К. : Знання, 2009. – 495 с.
2. Білик М. Д. Організація і методика аудиту сільськогосподарських підприємств : підручник / М. Д. Білик. – К. : КНЕУ, 2003. – 628 с.
3. Павлова Г. Є. Фінансовий облік активів аграрних підприємств : навчальний посібник / Г. Є. Павлова, О. В. Чернецька. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 393 с.
4. Рудницький В. С. Внутрішній аудит : методологія, організація : монографія / В. С. Рудницький. – Тернопіль : Економічна думка, 2000. – 106 с.
5. Усач Б. Ф. Контроль і ревізія : підручник / Б. В. Усач. – К. : Знання-Прес, 2001. – 253 с.
6. Шадурська Л. І. Організація контролю дебіторської заборгованості господарюючого суб'єкта [Електронний ресурс] / Л. І. Шадурська – Офіц. сайт НБУ ім. Вернадського. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua.

УДК 338:242

ББК 65.32

Горлачук В.В.¹, Коваленко О.Ю.²

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

¹Чорноморський державний університет
імені Петра Могили,
кафедра економіки підприємства та землеустрою,
54000, м. Миколаїв, вул. 68 десантників, 10,
тел.: 0512769278;

²Миколаївський національний університет
імені В.О.Сухомлинського,
м. Миколаїв

Анотація. У статті висвітлено методичний підхід до аналізу фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та обґрунтовано його основні етапи й методи. Досліджено питання оцінки фінансової конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства на коротко- та довгострокову перспективу.

Ключові слова: методичний підхід, фінансова конкурентоспроможність, сільськогосподарські підприємства, фінансовий аналіз, платоспроможність.